

Bemannade skolbibliotek?

Kartläggning inför förväntade förändringar

Kulturavdelningen 2024

Innehåll

Bakgrund.....	3
Dagsläget skolbibliotek i Sverige	4
Dagsläget skolbibliotek i Gävle kommun	5
Friskoleperspektivet	12
Information från myndigheter och institutioner	15
Skollagen	15
Bibliotekslagen	15
Skolverket	16
DIK.....	19
Sveriges Lärare.....	20
SKR.....	20
Skolinspektionen	21
Statens offentliga utredning.....	22
Lagrådsremiss och proposition Stärkta skolbibliotek	27
Andras erfarenheter	31
Sandvikens kommun	31
Malmö stad.....	33
Västerås stad	36
Vad behövs?	38
Framgångsfaktorer	38
Utmaningar och behov	38
Möjligheter.....	42
Viktiga datum	43
Källor	43

Bakgrund

Förändringar kring skolbiblioteken

I dagsläget sägs mycket lite om skolbibliotek i skollagen, endast att skolan ska ha tillgång till skolbibliotek.¹ Det finns inte specificerat vad detta innebär. Lösningarna för tillgång till skolbibliotek är därför många och olika.

Skolbiblioteken hamnar ofta mellan stolarna politiskt och administrativt i kommunerna, eftersom ansvaret för bibliotekspolitik kan ligga under såväl utbildnings- som kulturinstitutioner.² I Gävle kommun driver och bemannar Biblioteksavdelningen, Sektor Livsmiljö Gävle (LG), några så kallade integrerade skolbibliotek, där folkbiblioteken även fungerar som skolbibliotek. Detta hanteras genom avtal med Sektor Utbildning Gävle (UG) som har ansvaret för skolornas tillgång till skolbibliotek. UG har även flera skolbibliotek i egen regi.

2018 föreslog Skolverket att frågan om skolbibliotek skulle utredas av regeringen, med mål att skolbibliotekens uppdrag skulle formuleras tydligare. 2021 presenterades utredningen *Skolbibliotek för bildning och utbildning*.³ Utredningen föreslog bland annat att det ska framgå i lagen att skolbibliotek ska vara bemannade.

Regeringen aviserade 2023 en budgetsatsning till "Stärkta skolbibliotek" med:

- 216 miljoner kronor år 2025
- 433 miljoner kronor år 2026 och därefter som permanent satsning framåt.⁴

Det fanns uttalande i ett pressmeddelande från Utbildningsdepartementet 28 september 2023, att det skulle komma förslag på lagändring om bemanning av skolbibliotek. Lagen var tänkt att träda i kraft 2025. Det sägs också att budgetsatsningen på skolbibliotek är avsedd att gå till bemannade skolbibliotek.⁵ Det fanns ingen förändring gällande skolbiblioteken i Lag om förändring i skollagen som publicerades 28 februari 2024.⁶ Däremot kom en proposition om Stärkta skolbibliotek 25 juli 2024. Lagförändringar förväntas träda i kraft 1 juli 2025.⁷

¹ [Skollag \(2010:800\) | Sveriges riksdag \(riksdagen.se\)](#)

² [Biblioteksdoden-1.0.1.pdf \(lararstiftelsen.se\)](#)

³ [Skolbibliotek för bildning och utbildning, SOU 2021:3 \(regeringen.se\)](#)

⁴ [Utgiftsområde 25 Allmänna bidrag till kommuner \(regeringen.se\)](#)

⁵ [Regeringen vill ändra skollagen så att elever ska få tillgång till bemannade skolbibliotek - Regeringen.se](#)

⁶ [SFS2024-89.pdf \(svenskorfattningssamling.se\)](#)

⁷ [starkta-skolbibliotek-prop.-202324164 \(regeringen.se\)](#)

Denna kartläggning beskriver dagsläget för skolbibliotek i Gävle – behov, utmaningar och möjligheter, framför allt utifrån LG:s perspektiv och med fokus på grundskolan.

I kartläggningen används "LG" som förkortning för Biblioteksavdelningen/nuvarande sektor Livsmiljö Gävle (med ytterst ansvar Kultur- och fritidsnämnden) även om sektorns namn förändrats och tidigare hette Kultur och fritid. På samma sätt används "UG" för sektor Utbildning Gävle (som ligger under Utbildningsnämnden).

Avgränsningar

- Kartläggningen har inte undersökt frågan utifrån UG:s perspektiv.
- Kartläggningen har inte undersökt läget vid de kommunala gymnasieskolorna, som redan har bemannade och välfungerande skolbibliotek i UG:s regi.
- Kartläggningen går inte djupare in på den omfattande forskning som visar vikten av läsning och av skolbibliotek som pedagogisk resurs, utan fokuserar på organisatoriska frågor.

Dagsläget skolbibliotek i Sverige

Skolinspektionens kvalitetsgranskningsrapport från 2018, *Skolbiblioteket som pedagogisk resurs*, visar bland annat att:

- skolbiblioteken inte används på ett likvärdigt sätt utifrån elevernas behov att stötta deras lärande
- det finns stor variation mellan skolor när det gäller mediebeståndet
- det varierar vilken utbildning skolbibliotekarien har och hur mycket tid som finns avsatt för skolbibliotek
- skolbiblioteken i låg utsträckning är integrerade i skolornas pedagogiska arbete
- rektor ofta tar ansvar för skolbibliotekets fysiska förutsättningar, men inte för att skolbiblioteket ska vara en integrerad del av skolans verksamhet
- det är vanligt att skolbiblioteket inte är synligt i skolans kvalitetsarbete.⁸

Enligt Lärarstiftelsens rapport *Biblioteksdöden* hade bara 39% av eleverna tillgång till skolbibliotek. I en tredjedel av landets kommuner fanns det inte ett enda bemannat skolbibliotek. I endast fyra kommuner hade alla elever tillgång till skolbibliotek.

⁸ [Skolbiblioteket som pedagogisk resurs \(skolinspektionen.se\)](https://www.skolinspektionen.se/rapporter-och-utredningar/2018/skolbiblioteket-som-pedagogisk-resurs)

Statistiken var från år 2020 och kom från Kungliga biblioteket och Skolverket. Statistiken ska enligt rapporten tolkas med försiktighet. Till exempel är det otydligt hur integrerade bibliotek redovisats.⁹

Enligt statistiken från 2022 ökade antalet skolbibliotek något. Nu hade 48% av skoleleverna tillgång till skolbibliotek bemannat minst på halvtid, eller ett så kallat integrerat skolbibliotek.¹⁰ I statistiken från Kungliga biblioteket ingår inte vilka skolor som helt saknar skolbibliotek.¹¹

Statistiken kring skolbibliotek har alltså brister. I regleringsbrevet för 2024 fick Skolverket därför i uppdrag att "tillsammans med Kungl. biblioteket genomföra ett utvecklingsarbete avseende den officiella biblioteksstatistiken i syfte att stärka statistikens användbarhet, öka svarsfrekvensen bland skolbiblioteken och verka för att skolbibliotek ger jämförbara svar." Skolverket ska även presentera en nationell lägesbeskrivning avseende skolbibliotek. Uppdraget gällande biblioteksstatistiken ska redovisas till regeringen senast 15 december 2025, och lägesbeskrivningen ska redovisas senast 15 december 2026 och därefter ytterligare en lägesbeskrivning senast en 17 december 2027.¹²

Dagslägget skolbibliotek i Gävle kommun

I Gävle kommun finns 29 kommunala grundskolor med totalt 9 319 elever i Gävle samt sex anpassade kommunala grundskolor med 178 elever (enligt statistik från UG 2023).

Enligt Gävles biblioteksprogram ska skolbiblioteket "användas i elevernas utbildning och utgöra ett stöd i deras lärande och utveckling. Skolbiblioteket har en viktig pedagogisk uppgift att fylla, både när det gäller den språkliga förmågan och den digitala kompetensen".¹³

Skolbibliotek finns inte omnämnt i Utbildningsnämndens verksamhetsplan för 2024–2027.¹⁴ I UG:s *Övergripande funktionsprogram för förskolor och grundskolors inre och utemiljö*, som ska ligga till grund för planering av framtida skolprojekt, finns

⁹ [Biblioteksdoden-1.0.1.pdf \(lararstiftelsen.se\)](#)

¹⁰ [Biblioteksstatistiken 2022: Besökarna är tillbaka – och många är ungdomar – Kungliga biblioteket – Sveriges nationalbibliotek – kb.se](#)

¹¹ [Biblioteksstatistik | statistik | bibliotek | Kungliga biblioteket \(kb.se\)](#)

¹² [Regleringsbrev 2024 Myndighet Statens skolverk \(esv.se\)](#)

¹³ [Styrande dokument – Gävle kommun \(gavle.se\)](#) Biblioteksprogram 2022–2025

¹⁴ [Verksamhetsplan 2023-2026 \(gavle.se\)](#)

allmänna krav för skolbibliotekslokaler. Till exempel anges att "biblioteket ska vara en central mötesplats där det finns anpassad litteratur och media för alla elever" och att "det ska finnas en arbetsplats för en bibliotekarie samt en utlåningsdisk". Gällande sambandskrav står det att biblioteket ska placeras nära huvudentrén för att eventuellt kunna användas som "stadsdelsbibliotek".¹⁵

Samarbete genom Kulturtrappan

I Gävle kommun finns, förutom samarbete kring integrerade bibliotek, också samarbete mellan LG och UG (skolorna) genom Kulturtrappan. Kulturtrappan är kommunens kulturgaranti för barn och unga, där folkbiblioteksverksamheten är en del. Här erbjuds möjlighet för alla elever att delta vid aktiviteter kopplade till läsning, skrivande och språk. Alla klasser i åk 4 erbjuds ett besök på folkbiblioteket, då eleverna får tips om läsning och kan låna om dom vill. Den som inte har ett lånekort kan få det. Alla elever i åk 7 kan bokas in på författarbesök eller estradpoesi. Erbjudandet gäller även friskolorna. Dessutom bjuds alla förskoleklasser in att besöka sitt närmaste folkbibliotek, där barnen får möta personalen som berättar om allt spännande som finns där, vad man kan göra på biblioteket och hur det går till att låna.¹⁶

Integrerade skolbibliotek genom avtal

I Gävle kommun driver och bemannar Biblioteksavdelningen, LG, fem så kallade integrerade skolbibliotek som är både folk- och skolbibliotek. Detta hanteras genom delat ansvarstagande och ett ramavtal mellan LG, som ligger under Kultur- och fritidsnämnden, och UG, som ligger under Utbildningsnämnden och som har ansvaret för skolorna och elevernas tillgång till skolbibliotek.¹⁷

De integrerade skolbiblioteken där de olika verksamheterna delar lokaler finns i Bergby, Forsbacka, Hedesunda, Sättra och Valbo. Ytterligare två folkbibliotek finns i Andersberg och Bomhus. De är inte avtalade integrerade skolbibliotek, men används i stor omfattning av skolorna i respektive stadsdel. De integrerade biblioteken har olika

¹⁵ [Övergripande funktionsprogram Utbildning Gävle 20210526.pdf \(gavle.se\)](#)

¹⁶ [Kulturtrappan – Gävle kommun \(gavle.se\)](#)

¹⁷ [Styrande dokument – Gävle kommun \(gavle.se\)](#) Biblioteksprogram 2022–2025

bemanning och omfattning på verksamheten.¹⁸ Bibliotekens öppettider finns på Gävle kommuns hemsida.¹⁹

Ramavtalet gällande integrerade bibliotek tecknades 2009 och innebär bland annat delade kostnader mellan förvaltningarna för hyra och lokalvård. LG står för hyresavtalet gentemot GFAB och fakturerar UG en gång/år. Avtalet innehåller gemensamma mål för de integrerade skolbiblioteken. I avtalet står att folkbibliotekets personal ansvarar för ordinarie biblioteksarbete, medan skolans personal ansvarar för utlån och ordning när bibliotekspersonal inte finns på plats. Till avtalet finns en utvecklingsplan för informationssökningskompetens bifogad, framtagen 2008.²⁰ Ett nytt avtal har på senare år diskuterats mellan sektorerna men inget nytt avtal finns undertecknat.

Då avtalet ingicks hade UG minst två skolbibliotekssamordnare anställda på heltid och en skolbiblioteksassistent på övergripande nivå som kunde samordna frågor som rörde skolbiblioteken och arbetade praktiskt. Det har tidigare även funnits skolbiblioteksansvariga på varje skola och skolbiblioteksassistenter som arbetade minst tio timmar i veckan på de integrerade biblioteken. (Om detta inte fanns debiterades skolan fem kr/bok för inläggning i gemensamt bibliotekssystem.) Överenskommelsen var att folkbibliotekets personal skulle vara tillgänglig i mån av tid. Idag finns ingen skolbibliotekssamordnare.²¹

I Valbo har UG dock anställt en biblioteksassistent på 40% vid Sofiedalsskolan, som komplement till LG:s bemanning av det integrerade biblioteket. Biblioteksassistentens arbetsuppgifter är att köpa in skolans medier, märka och registrera dessa i systemet. Andra arbetsuppgifter är att ta emot elever (enskilt eller i grupp) i biblioteket samt vägleda i litteratur- och informationssökning. Det finns även några lärare med del av tjänst dedikerad till skolbiblioteket, bland annat i Forsbacka. Men LG upplever att skolbibliotekspersonal är att föredra framför lärare med delad tjänst för uppdraget.²²

Enligt avtalet ska gemensamma frågor diskuteras i så kallat biblioteksråd minst en gång/termin, där rektor ska utse representanter från skolan. Folkbibliotekets enhetschef ska vara sammankallande enligt avtalet men idag är det skolbibliotekspersonalen som sköter detta. Lokal plan för skolbiblioteksverksamheten

¹⁸ Jakob Hedbom, enhetschef Närbibliotek, Gävle kommun. Intervju 20240326

¹⁹ [Våra bibliotek – Gävle kommun \(gavle.se\)](https://www.gavle.se/vara-bibliotek)

²⁰ Ramavtal för integrerade skol- och folkbibliotek i Gävle kommun (Dnr 09KFN116)

²¹ Uppdrag bemanning av integrerade bibliotek (uppladdat dokument i Platina, saknar dnr)

²² Jakob Hedbom, enhetschef Närbibliotek, Gävle kommun. Intervju 20240326

ska tas fram i samråd och utvärderas årligen.²³ Oftast är det en lärare utsedd av rektor som deltar på samråden, i linje med avtalet. Arbetsinsatsen hos rektorerna är väldigt olika och det är svårt att få till fungerande biblioteksråd. På vissa platser fungerar det bra, till exempel i Forsbacka där skolbiblioteksverksamheten är uppstyrd med engagemang från skolan och fungerande plan för arbetet. I många fall skulle skolan behöva ta mer ansvar. "Samma problem finns över hela landet, det är något som diskuteras i bibliotekssverige":

- skolornas arbetsinsats varierar
- det finns mycket otydlighet
- det finns okunskap om varandras respektive uppdrag och vilka tjänster biblioteket kan erbjuda.

Detta ofta i kombination med brist på resurser och brist på överföring av resurser mellan förvaltningarna. Det drabbar eleverna i slutändan, även om elevernas perspektiv borde vara det viktigaste. Som det ser ut idag är tillgången till skolbibliotek inte jämlik för eleverna.

Det vore önskvärt med mer samarbete med skolorna, där bibliotekarien har utrymme att jobba med eleverna till exempel med källkritik. Detta är också något som lärarna efterfrågar. Utan samarbete, diskussion och pedagogik "är böcker bara böcker." Samarbetet fungerar bra emellanåt men det varierar över tid, saknar struktur och är beroende av enskilda personers samarbetsvilja.

Arbetsmiljön vid de integrerade biblioteken kan vara utmanande. Ofta jobbar bibliotekarien ensam. Det kan vara stressigt att försöka uppfylla skolans krav och samtidigt driva ett fungerande folkbibliotek. Bibliotekarierna får vardagen att gå ihop någorlunda, anser arbetet viktigt och vissa är nöjda med samarbetet med skolan. Men folkbiblioteksuppdraget hamnar i skymundan och ofta överskrids antalet timmar/veckan som egentligen ska läggas på skolbiblioteket. Det är också tveksamt om skolan är den bästa lokalen för folkbibliotek – vågar sig allmänheten dit? Vid ett av biblioteken är det väldigt svårt att få till lugn och ro eftersom skolan använder biblioteket som passage mellan skolans andra lokaler, det vill säga som skolkorridor.²⁴

²³ Ramavtal för integrerade skol- och folkbibliotek i Gävle kommun (Dnr 09KFN116)

²⁴ Jakob Hedbom, enhetschef Närbibliotek, Gävle kommun. Intervju 20240326

2019 gjordes på uppdrag av Kultur- och fritidsnämnden en nulägesanalys i samverkan med Utbildningsnämnden, gällande bemanning av de integrerade biblioteken. Nulägesanalysen visade att fördelningen av totala kostnader för de integrerade biblioteken (då sex) var 1 345 600 kr för UG och 6 528 000 kr för LG. I dessa kostnader ingick hyra, städ, personal, medier och programverksamhet. För LG tillkom utöver detta övriga kostnader för personal och teknik, till exempel bibliotekssystem, Wi-Fi, kompetensutveckling samt utveckling och underhåll av detta.²⁵

Sedan år 2020 har LG från UG genom tillskott i ram fått medel för delfinansiering av de integrerade skolbiblioteken: 1,8 mkr 2020 som sedan dess inte räknats upp, vilket gör att tillskottet urholkats pga. besparingar. I detta ingår att LG tillhandahåller:

- tillgång till böcker och andra medier
- bemanning av biblioteken, med utbildade bibliotekarier
- tillgång till bibliotekssystem för utlåning, så kallad katalog
- tillgängliggörande av lokaler och drift av lokaler (LG har hyresavtal med GFAB, LG och UG delar på hyreskostnaderna)
- daglig drift av biblioteksverksamheten

Utöver detta tillkommer i dagsläget att LG:

- bistår skolpersonal och elever upp till fyra timmar/veckan, oftast mer
- hjälper elever orientera sig inom biblioteket
- tillägnar vissa veckodagar där biblioteket är tillgängligt för endast skolan och inte allmänheten (tisdagar i Forsbacka och Hedesunda)
- upprätthåller lokala överenskommelser om bibliotekslokalens användning och rutiner på plats
- bistår skolorna vid medieinköp
- tillhandahåller klassuppsättningar av medier
- bistår med bokdepositioner
- bevakar och administrerar medier åt skolan
- samarbetar med skolpersonal och tillhandahåller struktur för besök, samarbeten och lokala överenskommelser
- är behjälpliga till andra skolor inom såväl som förskola och sarskola inom UG

²⁵ Uppdrag bemanning av integrerade bibliotek (uppladdat dokument i Platina, saknar dnr)

Dessutom får skolorna tillgång till ett stort utbud av E-resurser via Helgekatalogen (e-böcker och filmer). Även folkbiblioteken i Andersberg och Bomhus bistår UG.

Tillskottet från UG för de integrerade skolbiblioteken har vi senaste beräkningen LG gjorde beräknats endast täcka 50% av en tjänst och skolans tillgång till system för utlåning. Utöver detta får likväl UG tillgång till ett fullt fungerande bibliotek och tjänster enligt lista ovan.

Från vissa skolor överförs även en mindre peng/elev till LG för bokinköp varje år.

I UG:s åtagande ingår:

- dela på lokalhyran med biblioteken
- tillhandahålla skolans vaktmästare för mindre göromål på biblioteken

Vid vissa av de integrerade skolbiblioteken har UG också tagit ansvar för att:

- utse en kontaktperson i skolbiblioteksfrågor på varje skola som har kontakt med bibliotekspersonalen
- möjliggöra samarbete mellan lärare och bibliotekspersonal genom att skapa rum och avsätta tid för planering av gemensamma aktiviteter
- skolbiblioteket används som en del i undervisningen
- handlingsplan för det egna skolbiblioteket upprättas på varje enskild skola
- skolbibliotekets lokala handlingsplan blir en del av skolans planering och systematiska kvalitetsarbete.

Tidigare fanns även ett integrerat bibliotek i Hille. Folkbiblioteksverksamheten lades ner efter beslut i kultur- och fritidsnämnden, på grund av besparingar. Verksamheten lämnades över till UG, inklusive böckerna. För att eventuellt föra över böcker till UG:s nyinköpta system för utlåning behöver LG en mottagare på UG. I dagsläget ansvarar UG för eventuell bemanning.

Biblioteket i Hille har sedan december 2023 varit stängt för allmänheten. Sen dess och fram till slutet av mars 2024 har utlåningen minskat med ca 30%, vilket betyder att ca 70% av utlåningarna i Hille kunde kopplas till skolans verksamhet under denna period. Fortsatt mätning fram till terminsslut har visat varierande siffror för utlån, fler eller färre.

Från och med september 2024 blir Hedesunda bibliotek endast ett självservicebibliotek, personalen flyttas till Forsbacka bibliotek.²⁶

²⁶ Jakob Hedbom, enhetschef Närbibliotek, Gävle kommun. Intervju 20240326

Skolbibliotek i skolornas egen regi

UG har även grundskolebibliotek i egen regi (dvs ej integrerade med folkbibliotek). I Kungliga bibliotekets preliminära statistik för 2023 återfinns i Gävle kommun, förutom de integrerade skolbiblioteken, endast grundskolebiblioteken Skolbiblioteket på Vikingaskolan (Bomhus) och Stigslunds skolas bibliotek:

- Vikingaskolan har en halvtidsanställd bibliotekarie på 470 elever.
- Stigslunds skola har en heltidsanställd bibliotekarie på 594 elever.²⁷

Att det bara är två skolbibliotek i Gävle med i statistiken skulle kunna betyda att det är bara dessa som har bemanning avsatt för biblioteksverksamhet om minst 20 timmar i veckan eller ett halvt årsverke, eftersom endast dessa bibliotek ingår i statistiken.²⁸

Det finns dock fler skolbibliotek som drivs av UG, till exempel finns en lokal för skolbibliotek i nybyggda Tallbackens skola.²⁹ Uppgifter om vilka kommunala grundskolor som har skolbibliotek och om dessa är bemannade saknas i den lista över skolor som finns på Gävle kommuns hemsida.³⁰

I samband med en masteruppsats från 2019, *Skolbibliotekets roll – en resurs i arbetet för en likvärdig skola?* intervjuades tre skolbibliotekarier vid kommunala grundskolor i Gävle (och en skolbibliotekarie vid friskola), med syfte att undersöka hur verksamheten ser ut utifrån skolbibliotekets pedagogiska roll och förutsättningar, samt vad skolbibliotekets roll kan medföra i arbetet för en likvärdig skola. Slutsatsen var att de två skolbibliotek som var mest integrerade i skolans verksamhet även var de som bemannades av skolbibliotekarier med utbildning inom biblioteks- och informationsvetenskap, och hade tidigare erfarenhet av att jobba på bibliotek.

Förutsättningarna för skolbiblioteksverksamheten såg väldigt olika ut vid de olika skolorna och personalen hade olika erfarenheter och kompetensområden. Det framgår även att skolans personal hade liten vetskap om skolbibliotekariens kompetens. Under intervjuerna framkom att det fanns flera skolbibliotek i kommunen som bemannades av lärare med skolbiblioteket som del av sin tjänst, vilket förmodligen innebar att det fanns fler skolbibliotekarier som inte hade tid för skolbiblioteket i sin tjänst.³¹

²⁷ [Biblioteksstatistik | statistik | bibliotek | Kungliga biblioteket \(kb.se\)](#)

²⁸ [Biblioteksstatistik – Kungliga biblioteket – Sveriges nationalbibliotek – kb.se](#)

²⁹ [Filip och Elsa i Strömsbro vill läsa skräck i nya skolbiblioteket \(gd.se\)](#)

³⁰ [Lista över grundskolor i Gävle kommun – Gävle kommun \(gavle.se\)](#)

³¹ [Masteruppsats \(diva-portal.org\)](#)

Statliga medel inför 2022 och 2023

Under två år har regeringarna anslagit 25 mkr extra till stärkta skolbibliotek, men inte som riktade bidrag utan som en del av det generella statsbidraget. Medlen fördelades till kommunerna utan styrning eller förväntan från regeringen. I flera fall verkar det oklart vad regeringens anslag egentligen har gått till.³²

Inför 2023 fick UG ca 3 mkr. Flera lärare från skolorna i Gävle hörde av sig till Biblioteksavdelningen med frågor kring dessa medel och bokinköp. LG har inte varit involverade i användningen av pengarna men stöttade med inköpstips.³³

Friskoleperspektivet

Även för friskolor (enskilda huvudmän) gäller skollagen som säger att eleverna ska ha tillgång till skolbibliotek.³⁴ Ersättningen som en friskola får från elevernas hemkommuner ska bland annat avse kostnader för lärverktyg vilket inkluderar skolbibliotek.³⁵

Enligt Lärarstiftelsens rapport *Biblioteksdöden* hade en tredjedel av eleverna i kommunala grundskolan tillgång till bibliotek 2020 medan siffran är bara 18% för de fristående grundskolorna. Statistiken ska enligt rapporten tolkas med försiktighet.³⁶

I Gävle kommun finns sju fristående grundskolor.³⁷ En snabb sökning på skolornas hemsidor visar att Kunskapsskolan har en så kallad bibliotekssatsning och i Gävle en lärare med skolbiblioteksansvar³⁸ medan Internationella Engelska Skolan i Gävle uppger att det finns ett skolbibliotek bemannat med utbildad bibliotekarie.³⁹

Övriga friskolor i Gävle saknar information om tillgång till skolbibliotek på sina hemsidor. Det gäller till exempel Prolympia, som tidigare haft avtal med LG om att nyttja folkbiblioteket i Sätra som skolbibliotek. Prolympia betalade då för denna tjänst 50 tkr/år, då ingick även att LG arrangerade författarbesök för eleverna. Friskolan har sagt upp avtalet men har fortsatt använda folkbiblioteket i Sätra i stor utsträckning.⁴⁰

³² [Ingen vet vart pengarna till skolbiblioteken tar vägen | Ämnesläraren – Svenska, språk mm \(vilarare.se\)](#)

³³ Jakob Hedbom, enhetschef Närbibliotek, Gävle kommun. Intervju 20240326

³⁴ [Skollag \(2010:800\) | Sveriges riksdag \(riksdagen.se\)](#)

³⁵ [Skolbibliotek för bildning och utbildning, SOU 2021:3 \(regeringen.se\)](#)

³⁶ [Biblioteksdöden-1.0.1.pdf \(lararstiftelsen.se\)](#)

³⁷ [Lista över fristående grundskolor – Gävle kommun \(gavle.se\)](#)

³⁸ [Kunskapsskolan](#)

³⁹ [IES Gävle Sr bibliotek \(engelska.se\)](#)

⁴⁰ Jakob Hedbom, enhetschef Närbibliotek, Gävle kommun. Intervju 20240326

I masteruppsatsen från 2019 där tre skolbibliotekarier vid kommunala grundskolor i Gävle en skolbibliotekarie vid friskola intervjuades, märktes tydlig skillnad mellan de kommunala skolbiblioteken och friskolan. Friskolans skolbibliotekarie hade ingen tid i sin tjänst att lägga på skolbiblioteket och "bokhyllorna står halvtomma".⁴¹

Observera att endast en bibliotekarie vid en friskola i Gävle har intervjuats för uppsatsen, undersökningen ger alltså ingen heltäckande bild av skolbiblioteksverksamheten vid friskolorna i Gävle.

I statens utredning *Skolbibliotek för bildning och utbildning* står det att utredningens förslag om krav på bemanning av skolbibliotek innebär ekonomiska konsekvenser för skolhuvudmännen, inklusive friskolorna. För friskolorna innebär det troligtvis höjda ersättningar från elevernas hemkommuner. Utredningen föreslår att det ska vara möjligt att organisera skolbiblioteksverksamheten på olika sätt utifrån lokala förhållanden, även om elever i första hand bör ha tillgång till skolbibliotek på den egna skolan. Det kan vara till exempel genom samverkan med ett folkbibliotek eller med ett skolbibliotek på en annan skolenhet, men då föreslår utredningen att det ska finnas krav på skriftliga överenskommelser.

Utredningen menar att eftersom fristående skolor "ersätts för sina kostnader för skolbibliotek" visar det tydligt att intentionen med skollagen var att "kostnader ska uppstå för alla skolor för att säkra elevernas tillgång till skolbibliotek". "Det är således inte meningen att tillgången ska säkras exempelvis genom att skolor kostnadsfritt nyttjar folkbibliotek eller skolbibliotek på andra skolor".⁴²

Enligt frågor och svar på SKR:s hemsida anger SKR att "Lönekostnader för skolbibliotekarie ingår i läromedel i RS. Därmed bedömer vi att sådana lönekostnader bör ingå i läromedel även i bidragsberäkningarna."⁴³

Enligt DIK:s rapport om skolbibliotek ifrågasätter Friskolornas riksförbund flera av förslagen i den statliga utredningen *Skolbibliotek för bildning och utbildning*. Riksförbundet avstyrker förslaget om krav på skolbibliotek på varje enhet, ifrågasätter krav på bemanning, avstyrker förslaget att samarbete med folkbibliotek eller annan

⁴¹ [Masteruppsats \(diva-portal.org\)](https://diva-portal.org)

⁴² [Skolbibliotek för bildning och utbildning, SOU 2021:3 \(regeringen.se\)](https://www.regeringen.se/491313/publications/491313)

⁴³ [Frågor och svar fristående skolor, bidrag | SKR](https://www.skr.se/frgor-och-svar-fristande-skolor-bidrag)

skola ska anmälas till Kungliga biblioteket, med motivation att förslagen har för hög nivå av detaljreglering.⁴⁴

Enligt regeringens lagrådsremiss och efterföljande proposition Stärkta skolbibliotek innebär de nya lagförslagen en ambitionshöjning och vissa ökade kostnader för såväl friskolorna som kommunerna. Även friskolorna får kravet att anta skolbiblioteksplaner vilket kan ge ett visst merarbete. Friskolorna får samma resurser för detta som de kommunala huvudmännen. En friskola/enskild huvudman kan vid särskilda skäl lägga ut skolbiblioteksverksamheten på entreprenad till en annan huvudman som till exempel ett folkbibliotek.^{45 46}

⁴⁴ [DIK rapport skolbib 2022.pdf \(ctfassets.net\)](#)

⁴⁵ [starkta-skolbibliotek.pdf \(regeringen.se\)](#)

⁴⁶ [starkta-skolbibliotek-prop.-202324164 \(regeringen.se\)](#)

Information från myndigheter och institutioner

Skollagen

Skollagen säger i 2 kap. 36 § att "Eleverna i grundskolan, anpassade grundskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och anpassade gymnasieskolan ska ha tillgång till skolbibliotek." Lagen förklarar inte vad som menas med tillgång. Det står heller inget om skolbibliotekens pedagogiska funktion.

Skollagen anger att kommuner är huvudmän för grundskola. I varje kommun ska det finnas en eller flera nämnder som ansvarar. Enskilda kan efter ansökan godkännas som huvudmän (friskolor).

I 11 § står att det för varje skolform ska gälla en läroplan som utgår från skollagen. "Läroplanen ska ange utbildningens värdegrund och uppdrag. Den ska också ange mål och riktlinjer för utbildningen."⁴⁷

Bibliotekslagen

Bibliotekslagen omfattar det allmänna biblioteksväsendet, till exempel folkbibliotek och all annan offentligt finansierad biblioteksverksamhet *inklusive skolbibliotek*.

I 2 §, 4 § och 5 § säger lagen att biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska:

- verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.
- främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt.
- ägna särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning, bland annat genom att utifrån deras olika behov och förutsättningar erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel för att kunna ta del av information.
- ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska, bland annat genom att erbjuda litteratur på
 1. de nationella minoritetsspråken,
 2. andra språk än de nationella minoritetsspråken och svenska, och
 3. lättläst svenska.

⁴⁷ [Skollag \(2010:800\) | Sveriges riksdag \(riksdagen.se\)](#)

Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla.

Gällande ansvarsfördelning anger 3 § att för skolbibliotek ansvarar kommuner, regioner, staten eller enskilda huvudmän i enlighet med skollagen. Kommunerna ansvarar för folkbibliotek.

I 10 § om skolbibliotek hänvisas bara till skollagens formulering om skolbibliotek.

Enligt 17 § ska kommuner anta biblioteksplaner för sin verksamhet.⁴⁸

Skolverket

Skolverket anger på sin hemsida att skolbiblioteket under rätt förutsättningar kan fungera som nav och motor, inte minst vad gäller läsning och medie- och informationskunnighet. "Skolbiblioteket kan utöver att bidra till goda skolresultat, även verka för kultur, litteratur och bildning i större bemärkelse."

Skolbibliotek är en verksamhet för hela skolan och inte enbart knuten till lokalen. Däremot är lokalen viktig som plats på flera sätt. "Den kan vara hjärtat i skolan, en trygg och lugn plats för studiero och skolarbete och en plats för trivsel och möten mellan elever."⁴⁹

Att skolbiblioteket används som en del av undervisningen för att stärka elevernas språkliga förmåga och digitala kompetens är rektorns ansvar, liksom att organisera verksamheten i skolbiblioteket så att:

- "den möter alla elevers behov av språk- och kunskapsutveckling
- den är en del av skolans verksamhet
- bibliotekets personal och övrig pedagogisk personal har möjlighet att samarbeta
- det finns en lokal som gör det möjligt att använda skolbiblioteket i skolans alla ämnen. Om skolan inte kan ha ett bibliotek i de egna lokalerna eller anställa en bibliotekarie, är samarbete med närliggande skolor eller kommunens folkbibliotek en tänkbar lösning."

Skolverket slår fast att skolbiblioteket ingår i skolans systematiska kvalitetsarbete. Bemanning med fackutbildade bibliotekarier har många fördelar, eftersom de har kunskaper som kompletterar lärarnas. Elevunderlag och skolans storlek påverkar

⁴⁸ [Bibliotekslag \(2013:801\) | Sveriges riksdag \(riksdagen.se\)](#)

⁴⁹ [Organisera för skolbibliotek i undervisningen - Skolverket](#)

graden av bemanning – enligt Skolverket bör skolbibliotekarien inom sin tjänst ha tid att delta i skolans planering och samarbeta med lärarna.

Det går att knyta flera kompetenser till skolbiblioteket. Större skolbibliotek kan ha fler i personalen, mindre kan eventuellt dela bibliotekarie eller så kan skolan samverka med ett folkbibliotek. Skolverket anger också att:

- Elevernas läsutveckling och källkritiska förmåga gynnas av regelbundet och strukturerat samarbete mellan lärare och skolbibliotekarie.
- Mediebeståndet ska överensstämma med elevernas behov av allsidighet och kvalitet, skolbibliotekarien ansvarar.
- Skolledningens engagemang är viktigt för att tydliggöra skolbibliotekets roll.
- Ansvar för att kompensera för elevers olika förutsättningar, att alla elever har likvärdig utbildning och god skolmiljö vilar på hela skolan inklusive skolbiblioteket.⁵⁰

Skolverkets Läroplan (Lgr22) för grundskolan

Under rubriken 2.8 i läroplanen anges bland annat att "Rektorn har ansvaret för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att:

- skolans arbetsmiljö utformas så att alla elever, för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, ges aktivt lärarstöd och får tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning, bland annat skolbibliotek och digitala verktyg.
- skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen för att stärka elevernas språkliga förmåga och digitala kompetens".⁵¹

Observera att statens utredning *Skolbibliotek för bildning och utbildning* förslår att sista punkten ska ändras till att rektorn har ansvaret för att:

- "skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen för att *främja* elevernas *läsande och medie- och informationskunnighet*,
- *samarbetsformer utvecklas mellan skolbibliotekarier och lärare.*"⁵²

⁵⁰ [Organisera för skolbibliotek i undervisningen - Skolverket](#)

⁵¹ [Läroplan \(Lgr22\) för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet - Skolverket](#)

⁵² [Skolbibliotek för bildning och utbildning, SOU 2021:3 \(regeringen.se\)](#)

Skolverket om kommande ändringar

Enligt mailsvar från Malena Martinger Hummel, undervisningsråd på Skolverket, har Skolverket inte fått någon konkret information om eventuella kommande ändringar kring bestämmelser för skolbibliotek (april 2024). Enligt propositionsförteckningen⁵³ för våren kommer en proposition om Stärkta skolbibliotek läggas fram av Utbildningsdepartementet 4 juni. (Kommentar: lagrådsremiss med förslag till lagändring kom i stället senare - 13 juni).

Skolverket svarar vidare att de inte kan uttala sig om vad regeringen planerar i frågan eftersom de inte fått kännedom om någon lagändring. Skolverket kan inte föregå frågan om hur regeringens budgeterade medel, för Stärkta skolbibliotek från 2025–2026 och framåt, kommer fördelas ut till kommunerna.

Som svar på frågan om Skolverket vet någon kommun som ligger långt fram i förberedelserna för Stärkta skolbibliotek, till exempel har en klar organisation för samverkan mellan bibliotek och utbildningssektorn kring skolbibliotek svarar Skolverket att "I de konferenserna vi anordnat på temat under senaste året har vi haft medverkande från Kävlinge kommun, Lunds kommun och Sigtuna kommun. Även exempelvis Stockholm stad har flyttat fram sina positioner. Skolverket vill dock vara tydliga med att dessa exempel inte speglar hela skolsverige, vi har ingen heltäckande statistik kring skolbibliotek."

Det är upp till varje huvudman att avgöra hur organisationen för skolbiblioteken ska skötas. Det finns olika förutsättningar i landet och Skolverket kan inte uttala sig om vilken organisation som är att föredra, det är upp till varje huvudman att utifrån de egna förutsättningarna säkerställa tillgången till eleverna enligt skollagen.

När det gäller hur rekryteringen av utbildade bibliotekarier ska säkras svarar Skolverket att det är upp till varje huvudman att avgöra, men Skolverket kan i sin roll som förvaltningsmyndighet erbjuda olika former av kompetensutveckling om de bedömer att det föreligger ett nationellt behov. "Utbildning av BOI-utbildad personal är upp till varje lärosäte och andra myndigheter har inte rätt att påverka dem."⁵⁴

⁵³ [propositionsfor-teckning-varen-2024.pdf \(regeringen.se\)](#)

⁵⁴ Malena Martinger Hummel, Undervisningsråd, Skolverket, Avdelningen för skolutveckling, Enheten för allmäändidaktik och skolans digitalisering. Mailsvar 20240402

DIK

I en artikel från december 2023 i Magasin K, som ges ut av fackförbundet DIK, uppger en ombudsman att det är en svår ekonomisk situation på kommunerna och att trenden nu är att man måste dra ner på skolbibliotekarierna.⁵⁵

Tidigare har Magasin K beräknat att det kommer behövas ytterligare 1300 heltidstjänster på skolorna för att bemanna skolbiblioteken 2026. Då i samma utsträckning som 2022, dvs i snitt en heltidstjänst på 625 elever. Om elevantalet per skolbibliotekarie läggs på nivå med prognos i utredningen *Skolbibliotek för bildning och utbildning* behövs nästan 1600 ytterligare skolbibliotekarier.

DIK vill se riktvärdet en bibliotekarie på 300 elever i grundskolan (och en per 400 elever i gymnasieskolan) – då ska över 2000 heltidstjänster tillsättas. DIK anser att skolbiblioteken ska bemannas med utbildade bibliotekarier, och att skollagen måste slå fast att skolbibliotek ska vara bemannat med utbildade bibliotekarier.⁵⁶

I DIK:s rapport *Vad krävs för att en boksamling ska kunna kallas skolbibliotek?* från 2022 dras slutsatsen att det "krävs åtgärder för att lyfta synen på skolbibliotek från att handla om tysta rum och läslust till att bli en del i skolans pedagogiska arbete också med medie- och informationskompetens." Vidare menar man att tillgången till bemannade skolbibliotek inte främst handlar om att skolor har olika förutsättningar i form av elevantal, utan att det är en prioriteringsfråga. Skärpningar i lagstiftningen är nödvändiga för att säkra elevernas likvärdiga tillgång till skolbibliotek. DIK anser att den bristfälliga statistiken över skolbibliotek bör åtgärdas genom att Skolverkets statistik över pedagogisk personal kompletteras med personal knuten till skolbibliotek.⁵⁷

En enkät som DIK genomförde bland sina medlemmar som underlag till rapporten, visade att:

- mer än hälften av de svarande skolbibliotekarierna vid grundskolan delar sin tjänst mellan flera skolor.
- en stor andel svarande skolbibliotekarier arbetar heltid eller minst 75%.
- mer än hälften ansåg att deras skolbibliotek hade för små eller på annat sätt icke ändamålsenliga lokaler

⁵⁵ [Skolbibliotekarier får gå när kommuner skär ner | Magasin K](#)

⁵⁶ [Så många fler skolbibliotekarier behövs | Magasin K](#)

⁵⁷ [DIK rapport skolbib 2022.pdf \(ctfassets.net\)](#)

- en klar majoritet ansåg inte att deras kompetens inkluderas i någon större grad i skolans pedagogiska verksamhet.

DIK är i rapporten kritiska till SKR:s remissvar⁵⁸ angående den statliga utredningen *Skolbibliotek för bildning och utbildning* där SKR svarar att krav på ytterligare detaljreglering av verksamheten i skolan behöver undvikas i möjligaste mån, kommunerna ska få besluta själva i frågan. SKR avstyrker krav på skolbibliotek på varje skolenhet. SKR tillstyrker krav på att skolbibliotek som finns ska vara bemannade men staten måste då skjuta till pengar. DIK menar att SKR, i likhet med Friskolornas riksförbund, bromsar förslag om tydligare krav på skolbibliotek, och menar att SKR i sitt remissvar bortser helt ifrån sin roll som finansär av friskolorna samt inte godtar utredningens ambition att elever ska ha likvärdig tillgång till skolbibliotek.⁵⁹

Sveriges Lärare

Fackförbundet Sveriges lärare skriver att "Förutsättningarna för grundskolans uppdrag ser olika ut mellan olika skolor. Undervisningsgruppernas storlek och tillgången till elevhälsa och studie- och yrkesvägledning varierar, liksom tillgången till läromedel, skolbibliotek och ändamålsenliga ämnessalar. Det krävs därför nationella regleringar för att säkerställa likvärdiga förutsättningar för alla skolor."

Gällande skolans uppdrag anser fackförbundet att den bristande likvärdighet och stora skillnader i tillgängliga resurser inom den svenska skolan idag, har gjort att skolans kompensatoriska förmåga försämrats. Lärare som jobbar på skolor där eleverna har stora behov måste få dom resurser som krävs för att kunna arbeta kompensatoriskt. Vidare skriver man att skolans demokratiska uppdrag är viktigare än någonsin. Ett av kraven som Sveriges Lärare har för att skolans uppdrag ska kunna genomföras är att tillgången till bemannade skolbibliotek regleras.⁶⁰

SKR

SKR menar i en debattartikel undertecknad av ordförande SKR och ordförande i SKR:s utbildningsberedning, att förslaget om bemannande skolbibliotek i utredningen

⁵⁸ [WEBB-10-SKR-2021-Skolbiblioteken.pdf](#)

⁵⁹ [DIK_rapport_skolbib_2022.pdf \(ctfassets.net\)](#)

⁶⁰ [En grundskola för alla \(sverigeslarare.se\)](#)

Skolbibliotek för bildning och utbildning är bra men att kostnadskalkylen inte håller. SKR anser att det måste finnas flexibilitet så att verksamheten kan organiseras utifrån lokala förutsättningar. Nya åtaganden, i linje med finansieringsprincipen, ska finansieras av staten då en uppgift som varit frivillig blir obligatorisk. SKR menar att utredningen har räknat kreativt, bygger på antaganden och ofullständig statistik om skolbibliotekens bemanning. SKR:s beräkningar visar att kommunerna bör kompenseras för ökade personalkostnader med 2,1 miljarder kronor till skillnad mot utredningens beräknade 430 miljoner, alltså att kostnaderna för bemannade skolbibliotek är kraftigt underskattade.⁶¹

SKR avstyrker utredningens förslag om krav på skolbibliotek på varje enhet.⁶²

Skolinspektionen

Skolinspektionen, myndigheten med ansvar att granska skolor, granskar även tillgången till skolbibliotek. Myndigheten har satt upp vissa krav som ett skolbibliotek måste leva upp till vid inspektion, trots att skollagen är otydlig:

- ”Eleverna har tillgång till ett skolbibliotek i den egna skolenhetens lokaler eller på rimligt avstånd från skolan som gör det möjligt att kontinuerligt använda biblioteket som en del av elevernas utbildning för att bidra till att nå målen för denna.
- Biblioteket omfattar böcker, facklitteratur och skönlitteratur, informationsteknik och andra medier.
- Biblioteket är anpassat till elevernas behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.”⁶³

I Skolinspektionens kvalitetsgranskningsrapport från 2018, *Skolbiblioteket som pedagogisk resurs*, redovisas resultatet av en granskning med inriktning mot skolors insatser för att arbeta med skolbibliotek som pedagogisk resurs. Granskningen visar stor variation mellan skolorna både när det gäller mediebeståndet och bemanningen samt att skolbiblioteken i låg utsträckning är en integrerad del i skolornas pedagogiska arbete.⁶⁴ (Se även information under rubriken Dagsläget skolbibliotek i Sverige).

⁶¹ ["Inga elever kan läsa böcker i luftslott" | SKR](#)

⁶² [WEBB-10-SKR-2021-Skolbiblioteken.pdf](#)

⁶³ [Offentligt finansierade bibliotek – Kungliga biblioteket – Sveriges nationalbibliotek – kb.se](#)

⁶⁴ [Skolbiblioteket som pedagogisk resurs \(skolinspektionen.se\)](#)

Statens offentliga utredning

Statens utredning *Skolbibliotek för bildning och utbildning* gjordes på uppdrag av regeringen med direktiv att föreslå en tydligare formulering om skolbibliotek i skollagen och med syftet att alla elever i svenska skolan ska få likvärdig tillgång till skolbibliotek.

Utredningen föreslår bland annat att:

- Skollagen ska definiera att skolbibliotek ska vara en gemensam och ordnad resurs med ett utbud av digitala och analoga medier som ska präglas av allsidighet och kvalitet och ställas till elevernas och lärarnas förfogande. Skolbibliotekets syfte ska vara att främja elevernas läsande och medie- och informationskunnighet.
- Det ska framgå av skollagen att skolbibliotek ska vara bemannade. Huvudmannen ska sträva efter att i första hand anställa personal som har examen inom biblioteks- och informationsvetenskap.
- Det ska tydliggöras i läroplanerna att rektor ska ansvara för att samarbetsformer utvecklas mellan skolbibliotekarier och lärare.
- Skolbiblioteket i första hand ska finnas på den egna skolenheten. Om det finns särskilda skäl kan skolbiblioteksverksamheten i stället organiseras genom att skolan samverkar med ett folkbibliotek eller med ett skolbibliotek på en annan skolenhet. Det gäller om biblioteket ligger i skolans direkta närhet eller om skolan har få elever. (Överenskommelsen ska vara skriftlig.)
- Varje skolhuvudman ska anta skolbiblioteksplaner för sin skolbiblioteksverksamhet. (För kommunala huvudmän bör de lokala förutsättningarna avgöra om skolbiblioteksplanen ska vara en del av kommunens plan, en del av skolhuvudmannens plan eller om varje skolenhet bör formulera en egen plan.)

Utredningen föreslår också att en förutsättning för att kommuner ska få del av inköpsstöd från Kulturrådet ska vara att inte bara folkbibliotek utan även skolbibliotek belägna i kommunen får del av bidraget.⁶⁵

Förslaget preciserar inte i vilken grad skolbibliotek behöver bemannas, eftersom graden påverkas av flera faktorer som elevers olika behov, skolbibliotekariens uppdrag och skolans övriga bemanning. Den föreslagna beskrivningen av syftet

⁶⁵ [Skolbibliotek för bildning och utbildning, SOU 2021:3 \(regeringen.se\)](#)

med skolbiblioteket och definitionen av skolbibliotek bedöms ge riktlinjer som minskar risken att bemanningsgraden, av till exempel ekonomiska skäl, blir orimligt låg. Utredningen föreslår att resonemang om bemanningsgrad kan utvecklas av Skolverket genom allmänna råd om skolbibliotek. Utredningen föreslår också att Skolverket ska ges i uppdrag att revidera allmänna råd om systematiskt kvalitetsarbete, för att synliggöra skolbiblioteket i skolornas kvalitetsarbete.

Utredningens bedömningar

- *Rektor bör vara chef över skolbibliotekarierna.* Därigenom blir skolbiblioteket en naturlig del av den pedagogiska verksamheten. Rektors engagemang verkar öka när de ansvarar för personalen i skolbiblioteket. Rektor får insyn i verksamheten och kan styra över bibliotekariens arbetstid och kan lättare skapa förutsättningar för samarbete och gemensam planering.
- *Skolhuvudmän bör utse skolbibliotekssamordnare.* Det finns tydliga fördelar med en eller flera skolbibliotekssamordnare. Nya krav på bemanning kan medföra att skolbiblioteken inom den närmaste tiden kommer behöva bemannas med personer utan bibliotekarieutbildning. En samordnare kan vara stöd för dessa personer och bidra till att kunskap och information sprids inom organisationen. En skolbibliotekssamordnare kan till exempel hålla i nätverk och ordna kompetensutveckling.
- *Det bör finnas planering för hur elevernas dagliga behov av medier ska tillgodoses,* om skolbiblioteksverksamhet organiseras genom samverkan med folkbibliotek eller med ett skolbibliotek på en annan skola.
- *Om det införs ett statligt sektorsbidrag (enligt vad som föreslås i betänkandet *En mer likvärdig skola – minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning*) bör regeringen tydliggöra att insatser i skolbiblioteket kan finansieras genom detta bidrag.⁶⁶*

Observera att statsbidrag för likvärdig skola har införts sedan utredningen gjordes, det är dock svårt att tolka om insatser i skolbibliotek kan finansieras via bidraget. Tydligt är att *tillgång till skolbibliotek* inte kan finansieras, insatserna ska vara utökade, dvs kan inte ersätta kostnader för ordinarie verksamhet som ska genomföras enligt skollagen.⁶⁷

⁶⁶ [Skolbibliotek för bildning och utbildning, SOU 2021:3 \(regeringen.se\)](#)

⁶⁷ [Statsbidrag för likvärdig skola 2023 - Skolverket](#)

Utredningen lämnar förslag – i Lagrådsremissen finns förändringar i lagen.

Utredningens slutsatser om integrerade bibliotek

Utredningen menar att överenskommelse mellan förvaltningar/nämnder är en form av samverkan eftersom det är skolhuvudmannen och rektorn som har det yttersta ansvaret. Det är vanligt att folkbibliotek och kommunala skolor hör till olika förvaltningar i kommunerna. Lösningarna för integrerade bibliotek är olika, liksom hur biblioteken hanterar inköp av mediebestånd och när det gäller vilka aktiviteter som erbjuds. Utredningen visar en tendens att läsfrämjande insatser dominerar över arbete med medie- och informationskunnighet. Det finns även stora variationer när det gäller samarbete med lärarna och utmaningarna verkar öka när bibliotekarierna vid integrerade skolbibliotek inte har rektor som chef.

Samverkan med folkbibliotek kan vara ett ekonomiskt effektivt sätt att använda resurser och lokaler, enligt utredningen är det främsta anledningen till denna form av samverkan. Kvaliteten kan likväl vara hög och det finns fördelar med samverkan, till exempel att folkbibliotekarierna lär känna eleverna, kan stärka verksamheten i att möta ungas behov och att generationer och grupper kan mötas. För små skolor innebär också ett integrerat bibliotek tillgång till större bestånd.

Problem som kan uppstå är framför allt konflikter om organisatoriska frågor. Det kan uppstå dragkamp mellan olika visioner, mellan förvaltningar och nämnder och mellan personalkategorier. Skollagens avsaknad av definition av vad ett skolbibliotek är leder till otydliga förväntningar.

Eftersom bibliotekslagen säger att folkbibliotek ska vara tillgängliga för alla är det svårt att neka elever och lärare att besöka folkbibliotek. Men utredningen menar att enligt förarbetena till skollagen innebär bestämmelsen om tillgång inte bara att eleverna ska kunna besöka ett bibliotek, utan att skolbiblioteken spelar en viktig roll att stimulera elevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen. Då behöver bibliotekarien få möjlighet att förbereda sig innan eleverna kommer till biblioteket. Det är därför viktigt att det förs en dialog om samverkan mellan skolor och folkbibliotek. Detta är viktigt även för bibliotekariens arbetsmiljö. Bristfällig samverkan på förvaltningsnivå kan försvåra samarbetet mellan skolbibliotekarie och lärare.⁶⁸

⁶⁸ [Skolbibliotek för bildning och utbildning, SOU 2021:3 \(regeringen.se\)](#)

Utredningen anger att det är vanligt att man från skolans sida underskattar behovet av personella och ekonomiska resurser som behövs för ett fungerande skolbibliotek. Det får till följd att folkbiblioteksverksamheten behöver kompensera skolbiblioteksverksamheten, vilket i sin tur får konsekvenser för service till allmänheten. "Flera bibliotekarier som utredningen varit i kontakt med har beskrivit exempel på hur skolor förhandlat ner bibliotekens kostnadsberäkningar för skolbiblioteksverksamheten, vilket innebär en risk för att resurserna blir så bristfälliga att det inte går att erbjuda en kvalitativ verksamhet varken till elever eller allmänhet."

Då skolbibliotek delvis har en annan funktion kan det också uppstå konflikter kring verksamhetens innehåll, till exempel vilka medier som köps in, kring lokalernas användning, lånesystem, skyltning och öppettider. Det är svårt att anpassa verksamheten till både allmänhetens och skolans behov. Bibliotekarierna vid integrerade skolbibliotek trivs ofta med de varierande arbetsuppgifterna, men upplever arbetet som stressigt och splittrat samt en otillräcklighet när det gäller bibliotekets integrering i skolans verksamhet och samarbetet med lärarna.

Ofta råder oklarheter kring vad som ska vara gemensamt, hur verksamheten ska drivas och bekostas, vilka är de viktigaste orsakerna till problem som kan uppstå vid integrerade skolbibliotek. En annan anledning till konflikter är att folkbibliotek och skolbibliotek delvis har olika uppdrag, målgrupper och funktioner, där skolbiblioteken ska förhålla sig till skollag och läroplaner samt driva anpassad verksamhet som del i undervisningen. Kompetens och uppdrag för båda verksamheterna behöver upprätthållas vid integrerade bibliotek, och det behöver uppmärksammas av alla inblandade. För att biblioteksverksamheten ska vara del av skolans pedagogiska verksamhet och samtidigt vara en fullgod folkbiblioteksverksamhet krävs ett välutvecklat samarbete.⁶⁹

Skriftliga överenskommelser är väsentliga, alla samarbeten bör formaliseras för att undvika oklarheter. Överenskommelsen ska inte bara innehålla vad folkbiblioteken ska erbjuda skolorna, utan också i vilken omfattning skolan kan nyttja bibliotekets personal och bestånd samt vilken ersättning biblioteket ska få för tjänsterna – samarbetets innehåll, ansvarsfördelning och ekonomi. Överenskommelsen bör föregås av

⁶⁹ [Skolbibliotek för bildning och utbildning, SOU 2021:3 \(regeringen.se\)](#)

förhandling med öppen dialog, där båda parter kan uttrycka önskemål, förväntningar och farhågor.

När skolan har egen skolbiblioteksverksamhet finns ändå anledning till samarbete med folkbibliotek, för att unga ska ha tillgång till bibliotek när skolbiblioteket är stängt som till exempel på helger och lov. Skolan kan bland annat bidra till att stärka elevernas kontakt med folkbiblioteket genom studiebesök. Ett annat exempel på samarbete är besök och visning på folkbibliotek som en del av kommunernas kulturprogram för elever, det kan vara ett sätt att bibehålla ett starkt band mellan skolan och den fria folkbildningen och kulturen.

Utredningen menar att samarbete kring de mer fria formerna av lärande, lust och skapande som är typiskt för folkbibliotek kan inspirera skolbibliotekarierna. Aktiviteter i samarbete med folkbiblioteket ger också skolbibliotekarien kontakt med en bredare biblioteksverksamhet och möjlighet till kollegialt utbyte med andra bibliotekarier. Det finns också vinster med att ha strategisk samverkan mellan folkbibliotek och skolbibliotek kring kompetensutveckling för personal, liksom kring medieförsörjning, katalogsystem etcetera i syfte att ge eleverna så god tillgång till medier som möjligt. Även för folkbiblioteken finns det fördelar med kontakter med skolan för att folkbiblioteken ska kunna fullfölja sitt uppdrag, nå barn och unga och stärka det läsfrämjande arbetet.

Samverkan kring skolbiblioteksverksamhet kan ske också mellan skolenheter eller till exempel med högskole- eller folkhögskolebibliotek. Även den regionala biblioteksverksamheten kan stärka skolbiblioteken.⁷⁰

⁷⁰ [Skolbibliotek för bildning och utbildning, SOU 2021:3 \(regeringen.se\)](#)

Lagrådsremiss och proposition Stärkta skolbibliotek

Den 13 juni 2024 kom regeringens förslag till ändringar i skollagen samt en mindre ändring i bibliotekslagen. Den 25 juli kom en proposition med förslag till riksdagsbeslut. Lagändringarna föreslås träda i kraft 1 juli 2025. Sammanfattat är det nya att:

- det ska definieras vad som avses med ett skolbibliotek och att dess ändamål ska tydliggöras
- det ska finnas skolbiblioteksplan som ska precisera hur ändamålet ska uppnås
- även förskoleklassen ska omfattas
- tillgång till skolbibliotek ska finnas på den egna skolenheten, men kan få tillhandahållas på annan skolenhet eller folkbibliotek om det finns särskilda skäl
- skolbibliotek ska bemannas så att ändamålen uppnås, i första hand med utbildad personal.

För distansundervisning gäller särskilda bestämmelser.^{71 72}

Förslag till ändringar i skollagen

Det föreslås fem nya paragrafer i 2 kap. 24 a-24 d § i skollagen.

24 a § **Tillgång:** ”Eleverna i förskoleklassen, grundskolan, anpassade grundskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och anpassade gymnasieskolan ska ha tillgång till skolbibliotek på den egna skolenheten.

Med skolbibliotek avses i denna lag en samlad, gemensam och ordnad verksamhet med ett allsidigt och målgruppsanpassat utbud av analoga och digitala medier som ställs till lärarnas och elevernas förfogande för att användas som en resurs i undervisningen.

Om det finns särskilda skäl, får skolbiblioteket i stället tillhandahållas

– på en annan av huvudmannens skolenheter eller, om det är fråga om en kommunal huvudman, på kommunens folkbibliotek, eller

– genom att överlämnas på entreprenad enligt 23 kap. 8 a § till en annan huvudman inom skolväsen-det eller till en huvudman för ett folkbibliotek.”

⁷¹ [starkta-skolbibliotek.pdf \(regeringen.se\)](#)

⁷² [starkta-skolbibliotek-prop.-202324164 \(regeringen.se\)](#)

”Särskilda skäl” innebär en viss flexibilitet men med begränsningar. Regeringen understryker att det bara är då särskilda skäl föreligger som skolbiblioteksverksamheten får tillhandahållas på en annan skolenhet eller folkbibliotek. Som exempel anges att elevantalet är så litet, ovanligt lågt, att det inte är rimligt att bedriva skolbibliotek på den egna skolenheten. Undantaget är tänkt att användas restriktivt och avse ett mindre antal skolor. Svårigheter att hitta personal med rätt kompetens eller brist på lämpliga lokaler bör inte utgöra särskilda skäl enligt lagrådsremissen.

”Ett annat särskilt skäl kan vara att det finns ett skolbibliotek på en annan skolenhet som ligger i den egna skolenhetens direkta närhet eller att det finns ett folkbibliotek som ligger i den egna skolenhetens direkta närhet. Undantaget tar sikte på situationer när det finns ett bibliotek som ligger så nära skolenheten att skolbiblioteksverksamheten på ett ändamålsenligt sätt kan tillhandahållas i det biblioteket och att det även i övrigt framstår som ett likvärdigt alternativ till att tillhandahålla skolbibliotek på den egna skolenheten.”

”Det ska dock vara så nära att skolbiblioteket med enkelhet kan användas i undervisningen, t.ex. genom att lärarna och eleverna under en kortare rast mellan lektioner hinner förflytta sig mellan klassrummet och skolbiblioteket. Eleverna ska även utan lärare kunna gå till skolbiblioteket, för att t.ex. låna böcker på egen hand eller söka efter information, på motsvarande sätt som om skolbiblioteket låg i skolans egna lokaler.

”Ett exempel på när undantagsregeln inte är tillämplig är när en stor skolenhet med många elever ligger nära ett folkbibliotek. I ett sådant fall bedömer regeringen att det är orimligt att skolan inte tillhandahåller ett skolbibliotek på den egna skolenheten, både utifrån elevernas intressen och lärarnas behov av att samarbeta med skolbibliotekarien samt folkbibliotekets förmåga att tillhandahålla verksamhet för allmänheten.”

Om regeln om att skolbibliotek ska finnas på den egna skolenheten behöver frångås ska detta anges i skolbiblioteksplanen. Det är också ”nödvändigt att formulera hur skolbiblioteksverksamheten är tänkt att fungera och bidra till elevernas lärande”.

24 b § **Ändamål:** ”Utöver de ändamål som anges i 2 § bibliotekslagen (2013:801) ska ett skolbibliotek främja elevernas läsande och medie- och informationskunnighet.”

24 c § **Biblioteksplaner:** "Varje huvudman ska i en biblioteksplan precisera hur ändamålet med skolbiblioteksverksamheten ska uppnås.

En kommun eller en region kan anta en särskild skolbiblioteksplan eller beskriva skolbiblioteksverksamheten i den biblioteksplan som den ska anta enligt 17 § bibliotekslagen (2013:801).

Om huvudmannen avser att med tillämpning av 24 a § tredje stycket tillhandahålla skolbiblioteksverksamheten för en skolenhet på en annan plats än på den egna skolenheten ska även detta och de särskilda skälen anges i biblioteksplanen."

Observera att krav på skolbiblioteksplan gäller även enskilda huvudmän, dvs friskolor som tidigare inte behövt ha en plan för skolbiblioteksverksamheten. Kommuner och regioner omfattas idag av krav på biblioteksplan. Regeringen anser att dessa huvudmän ska kunna välja att anta en särskild plan för skolbibliotekets verksamhet eller beskriva den i den plan som redan ska antas enligt bibliotekslagen. I lagrådsremissen påpekas att det är viktigt att involvera skolbibliotekarier, rektorer och lärare.

Skolbiblioteksplanen ska även omfatta bemanningen av skolbiblioteket.

24 d § **Bemanning:** "Skolbiblioteken ska vara bemannade i sådan utsträckning att ändamålen med skolbibliotek uppnås.

Varje huvudman ska sträva efter att för skolbiblioteksverksamheten anställa personal som i första hand har en examen från en högskoleutbildning inom biblioteks- och informationsvetenskap eller i andra hand en examen från en annan relevant högskoleutbildning."

Regeringen framhåller att avsikten med krav på bemanning är en förstärkning av bemanningen. För att uppfylla ändamålet behöver skolbibliotekarierna tid att uppdatera och anpassa utbudet löpande, samt att samarbeta med skolpersonal och elever.

23 kap. 2 § "Ett avtal om entreprenad får endast slutas under de förutsättningar som anges i detta kapitel eller i bestämmelser som det hänvisas till i detta kapitel."

23 kap. 8 a § **När skolbiblioteksverksamhet får överlämnas på entreprenad:**

"Uppgiften att tillhandahålla skolbiblioteksverksamhet enligt 2 kap. 24 a § första stycket får under de förutsättningar som anges i tredje stycket samma paragraf överlämnas till

en annan huvudman inom skolväsendet eller en huvudman för ett folkbibliotek, på entreprenad inom..." (alla skolformer som omfattas av lagen).

Med entreprenad avser skollagen att en huvudman sluter avtal med någon annan om att denne ska utföra uppgifter som huvudmannen ansvarar för. Det betyder att huvudmannen behåller huvudmannskapet.

Regeringen anser att det ska vara frivilligt för kommunala huvudmän för folkbibliotek att ingå ett entreprenadavtal om skolbibliotek med en skolhuvudman. Att ha kapacitet och möjligheter att tillse att det finns tillgång till skolbibliotek är ett ansvar för huvudmännen inom skolväsendet.

När huvudmannen själv tillhandahåller skolbiblioteksverksamheten men på en annan av huvudmannens skolenheter eller, om en kommunal skolhuvudman tillhandahåller skolbiblioteket på kommunens folkbibliotek, dvs. inom den egna organisationen, "behöver det finnas en skriftlig dokumentation som tydliggör hur skolbiblioteksverksamheten ska tillhandahållas, men detta kan av juridiska skäl inte ske genom ett avtal. Anledningen är att en och samma juridiska person/en och samma rättssubjekt inte kan avtalsbinda sig själv. En kommun är ett rättssubjekt och kan därför inte teckna avtal med sig själv. Det innebär exempelvis att utbildningsnämnden inte kan sluta avtal med kulturnämnden i samma kommun om att tillhandahålla skolbiblioteksverksamhet vid ett folkbibliotek i kommunen, eftersom kommunen är en och samma juridiska person. Det är kommunen som enligt bibliotekslagen ansvarar för folkbiblioteket (3 § bibliotekslagen)."

Samma sak gäller när huvudmannen själv tillhandahåller skolbiblioteksverksamhet men vid en annan skolenhet. Särskilda skäl ska anges i skolbiblioteksplanen.

Förslag till ändring i bibliotekslagen

Det föreslås en ny lydelse i bibliotekslagen 10 §: "För skolbibliotek finns utöver vad som gäller enligt denna lag ytterligare bestämmelser i 2 kap. 24 a–24 d §§ skollagen (2010:800)." Denna ersätter nuvarande lydelse som bara säger att eleverna enligt skollagen ska ha tillgång till skolbibliotek.^{73 74}

⁷³ [starkta-skolbibliotek.pdf \(regeringen.se\)](#)

⁷⁴ [starkta-skolbibliotek-prop.-202324164 \(regeringen.se\)](#)

Andras erfarenheter

Sandvikens kommun

Lina Färdig, bibliotekspedagog på Björksätra bibliotek i Sandvikens kommun, har fått i uppdrag att göra en förstudie kring skolbibliotek i kommunen. Uppdraget kommer från Kunskapsförvaltningen och Kultur och fritid gemensamt, som har sökt medel för att finansiera förstudien med en tjänst på 50%. Utgångspunkten är att tillgång till skolbibliotek ska vara likvärdig för alla skolor och elever. "Det är en fördel att förvaltningarna kommit fram till att man vill göra detta tillsammans".

Kartläggningsdelen, som visar hur det ser ut med tillgången till skolbibliotek i Sandviken idag, var genomförd vid intervjutillfället i början av april 2024. Nu går förstudien in i analysfasen. Förstudien ska vara klar i augusti och då ge förslag på organisation.

I Sandvikens kommun fanns tidigare något som hette Astrakan på huvudbiblioteket som fungerade som en uttalad skolbiblioteksdepå. Idag verkar Astrakan i en avskalad version, men har transporter av medier till skolorna. Två bibliotekarier lägger ca 50% av sin arbetstid mot skolan. Lärarna kan höra av sig, efterfråga stöd och medier. Av skolorna i kommunen är det tre skolor som saknar skolbibliotek i skolans lokaler, de använder närliggande folkbibliotek. En av dessa skolor, i Österfärnebo, använder folkbiblioteket vägg i vägg som skolbibliotek utan att ha avtal.

Björksätraskolan har ett integrerat skolbibliotek som regleras med avtal. Skolan betalar för 50% av en skolbibliotekarietjänst. Vid skolan finns en stor andel elever med annat modersmål, vilket kräver mycket av bibliotekarierna.

Kartläggningen har visat att majoriteten av skolor och elever inte skulle ha samma tillgång till bibliotek om inte Astrakan fanns. Kartläggningen visar också att frågan om skolbibliotek i dagsläget är en "icke-fråga" hos många rektorer. Rektorerna menar att det behövs medel. Skolorna har många andra krav på sig vilket gör det lätt att skolbibliotek och skolbibliotekarier prioriteras bort. Många skolor säger att man inväntar ett konkret lagförslag innan man gör något i frågan.⁷⁵

⁷⁵ Lina Färdig, bibliotekspedagog, Björksätra bibliotek, Sandvikens kommun. Intervju 20240402

Pedagogerna i Sandviken efterfrågar den expertis som en bibliotekarie har. Man vill ha detta stöd eftersom man själv inte hinner med den biten. En utbildad bibliotekarie kan till exempel ge input till pedagogerna att jobba med läsning på nya sätt och ge hjälp kring diskussioner av böcker och läsförståelse.

Hur skolbiblioteken fungerar hänger mycket på attityder och engagemang hos rektorer och pedagoger, och det ser väldigt olika ut. Dom bibliotek som alla tycker funkar bra har engagerad personal. "Där engagemanget saknas hos skolan måste man som bibliotekarie tvinga sig på lite".

Det är viktigt att vara rak och kommunicera mellan bibliotekarier och pedagoger. Det behövs mer information till pedagogerna om vad bibliotekarien gör och kan hjälpa till med. Många pedagoger vet inte vilka tjänster bibliotek kan erbjuda. Tydlighet behövs också kring vad som händer när eleverna kommer till biblioteket utan pedagog, och hur eventuellt stök ska hanteras. Pedagogerna kan inte komma för sent in på med specifika önskemål om bibliotekarierna ska ha en chans att leverera på bästa sätt. Kartläggningen visar att det är viktigt att utforma tydligt avtal med uttalade förväntningar från båda håll.

Det lutar åt att förstudien kommer utmytna i ett utvecklingsförslag som innehåller anställning av skolbibliotekarier och eventuellt samordnare eller att samordnarbiten ligger på en av skolbibliotekarierna. Var samordnartjänsten ska placeras organisatoriskt är inte självklart. Med två samordnare kan förvaltningarna ha varsin samordnare för skolbiblioteken, vilket gör att verksamheten kan ha en fot i varje förvaltning. En samordnare behöver ha kunskap om hur skolan fungerar, vara social, kunna driva projekt och vara strategisk i sin kommunikation för att nå pedagogerna.

Det ideala vore att det fanns ett skolbibliotek på varje skola, men då krävs intresse och att tid avsätts. En skolbibliotekarie behöver vara del av skolans arbetsgrupp. Om alltför många skolor ska dela på samma bibliotekarie kan bibliotekarien inte lära känna eleverna och kan inte vara med vid skolans planering. Det blir bara kortare nedslag, bara "låna och lämna". Kartläggningen utgår från önskvärd norm enligt fackförbundet DIK – en heltidsanställd bibliotekarie på max 300 elever.⁷⁶

⁷⁶ Lina Färdig, bibliotekspedagog, Björksätra bibliotek, Sandvikens kommun. Intervju 20240402

Malmö stad

Elisabet Niskakari, skolbibliotekarie vid Möllevångsskolan i Malmö som tidigare prisats för sitt arbete, berättar att ursprunget till att Malmö blivit omtalat i skolbibliotekssammanhang är att det fanns en chef högt upp i förvaltningen som såg vinsterna med skolbibliotek. Att den chefen gjorde mycket för skolbiblioteken har genererat en uppåtgående spiral som gjort att Malmös skolbibliotek har god bemanning. Att det idag finns många utbildade skolbibliotekarier gör i sin tur att det finns ett starkt nätverk. Skolbiblioteken nämns i biblioteksplanen.

Elisabet känner inte till något integrerat skolbibliotek i Malmö, skolbiblioteken ligger under grundskoleförvaltningen. Skolbiblioteken har inte samma katalogsystem som folkbiblioteken. Det gör att man inte kan låna böcker av varandra, vilket är synd. Det går att samarbeta med folkbiblioteken ändå och det görs, men inte strukturerat.

Malmö har en skolbibliotekssamordnare som framför allt ordnar gemensamma utbildningar. Det finns också två systembibliotekarier som hjälper skolbibliotekarierna med katalogfrågor. Samordnaren är jätteviktig vid rekryteringar och är med vid tillsättning och utformning av annonser, så att det verkligen anställs utbildad personal. Det finns fortfarande en okunnighet hos skolledarna som innebär att man skulle kunna välja en "fritidspedagog som kan köra lite utlåning". Det finns troligen också en okunskap kring att yrkesrollerna för bibliotekarier är så olika – skolbibliotekarierna har ett tydligt pedagogiskt uppdrag. "Vi är inte folkbibliotekarier, vi jobbar jättemycket med det demokratiska och det kompensatoriska uppdraget, vi jobbar med kultur och skolövergripande mot alla årskurser". Det vore bra med fler utbildningar för skolledare i frågan, det finns en del men det är svårt att locka dit skolledarna.

Verksamheten har inte förberetts på något speciellt sätt med tanke på regeringens förväntade satsning på stärkta skolbibliotek – "pengarna har vi inte sett" än. Man har reagerat på att uttrycket "kompetent" personal använts, "det är klart att det ska vara utbildad personal".⁷⁷

Många skolledare i Malmö satsar på skolbibliotek, bra exempel smittar uppåt, men det gäller att ha en bra rektor om skolbibliotekarien ska få förutsättningar att göra ett bra jobb. Viktigt är också att komma in i skolans åtagandeplaner, i det systematiska kvalitetsarbetet. Skolbibliotekarierna är alltid ensamma och det finns många kollegor

⁷⁷ Elisabet Niskakari, skolbibliotekarie, Möllevångsskolan, Malmö stad. Intervju 20240417

som kan uppleva det trögt att driva verksamhetsutveckling. ”Det är inte trögt här på Möllevångsskolan, eftersom lärarna är så vana att jobba med skolbiblioteket och jag har själv varit med och byggt upp strukturen för arbetet”.

Skolbiblioteksverksamheten har tidigare varit personberoende, men det börjar bli bra organisation på skolan. Skolbibliotekarien får vara med i det systematiska kvalitetsarbetet, utvärdera jobbet, finns med i åtagandepåsen. Skolbibliotekets verksamhet kopplas till skolans årshjul och gör långsiktiga planeringar, det finns biblioteksplaner och mediaplaner. Det är många årskurser att förhålla sig till. Det måste finnas en professionalism och transparens, så att andra kan kliva in.

Det gäller att alla lärarna jobbar med skolbiblioteket, inte bara dom som är intresserade av läsning och kultur, mattelärarna också! Man ska hitta sätt att jobba med alla. Ytterst är det rektor som ansvarar för att samarbetet fungerar och ska se till att skolbibliotekarien jobbar med alla, sen kan skolbibliotekarien utforma hur. Elisabet jobbar till exempel mycket med projekt som rör sig runt läsåret, alltid kopplat till läroplanen och nästan alla projekt är också kopplade till någon kulturaktör eller skolövergripande. Planeringen görs tillsammans med lärarna, med återkopplingar så det blir starka samarbeten.

Möllevångsskolan finns i ett utsatt område med stort kompensatoriskt uppdrag och det kan vara tungt i det demokratiska uppdraget. Man måste ha med sig eleverna hela tiden, med elevinflytande. Dom har till exempel varit med att utforma biblioteket på skolan. Just nu bygger man en stor koja och en drake tillsammans, så att eleverna hela tiden känner en delaktighet och att dom kan påverka. Där jobbar alla skolbibliotekarier på lite olika sätt, som inom andra yrkesgrupper, men grunden och styrdokumentet är desamma. ”Du kan inte låna en halvklass och göra en happening, för du kan inte ta den utbildningstiden”, utan aktivitet vid skolbiblioteket måste vara kopplad till läroplanen och göras tillsammans med läraren.⁷⁸

Elisabet jobbar mycket skolövergripande. Ibland deltar även friskolor, men dom kommunala skolorna är med i det kommunala nätverket vilket gör det mycket lättare att jobba med kommunala skolor. Ofta samverkar dom kommunala skolbiblioteken kring att engagera kulturaktörer eller i projekt. Friskolorna har det ofta mycket tuffare, ofta

⁷⁸ Elisabet Niskakari, skolbibliotekarie, Möllevångsskolan, Malmö stad. Intervju 20240417

inget skolbibliotek utan bara ett rum med böcker och "absolut ingen utbildad skolbibliotekarie".

Alla skolbibliotek inom Malmö stad är inte bemannade i samma utsträckning, men bemanningsgraden är generellt bra. 50% bemanning är inte tillräckligt – "du hinner inte jobba utåt då på det sätt du behöver." Men skolorna ser olika ut, alla har inte lika många årskurser som det finns på Möllevångsskolan som har en heltidsanställd skolbibliotekarie. Fler och fler skolor i Malmö får utbildade bibliotekarier.

Som skolbibliotekarie är "det enda du har för att det ska funka i skolan goda relationer, du måste ha en öppen verksamhet, känna eleverna, tycka om eleverna och göra många saker med dom." Det kan vara svårt om man jobbar halvtid på ett integrerat bibliotek, dessutom är det jättesvårt att få dit barnen som hatar att läsa. Det är svårt att nå alla även om du har bra relationer, men möjligheten är större.

Rektorn på Möllevångsskolan ser vinsterna med skolbibliotek, och alla rektorer som ser vinsterna påverkar positivt. Senaste året har kommunen dock haft sämre ekonomi. När det är dålig ekonomi blir det "kringpersonal" som bibliotekarier, kuratorer, vaktmästare osv som det kan sparas på, delvis beroende på att lärarfacket är starkt.

Samarbeten med folkbibliotek är bra, men nackdelen med integrerade bibliotek är att det kan vara svårt att få det att fungera. Skolbiblioteket på Möllevångsskolan har mycket gruppuppsättningar och är ett specialbibliotek "riktat just till mina elever". Många har svenska som andraspråk, det krävs mycket engelska böcker och massor med "booktoks". Det kan krocka med vad allmänheten vill läsa. Vid ett integrerat bibliotek blir det svårt för bibliotekarien att räkna till, att bygga relationer och nätverk för ett fungerande skolbibliotek. Hur kopplar man biblioteket till läroplan, kan man ha projekt, hur få eleverna till biblioteket? "Jag vill att min rektor ska vara min chef och driva utveckling här". Det krävs mycket om det ska bli ett bra skolbibliotek. Men samma system hade varit fint och gärna mer samarbete med de duktiga barnbibliotekarierna.

Plan för utveckling är en treårsplan för skolbiblioteket kopplat till skolans årshjul. Man måste också jobba med paradigmskiftet kring MIK-arbetet – med AI, media och källkritik, uppdatera hur man ska jobba med det, koppla detta till läsning och "prata, prata, prata".⁷⁹

⁷⁹ Elisabet Niskakari, skolbibliotekarie, Möllevångsskolan, Malmö stad. Intervju 20240417

Västerås stad

Cecilia Välijeesiö, utvecklare som också har i uppdrag att samordna skolbiblioteksverksamheten i Västerås stad, berättar att Västerås har rätt dåligt med bemannade skolbibliotek rent generellt men har haft en skolbiblioteksplan i många år. Planen, beslutad av nämnd en gång i tiden, är idag mer av en hyllvärmare. ”Det är många rektorer som inte vet att den finns”. Vissa skolor som har skolbibliotekarier har börjat arbeta efter planen mer, men det är ett enormt jobb att sprida den. Planen ska uppdateras.

I Västerås har man beräknat att de medel som regeringen förväntas skjuta till kommer räcka till max 3–4 heltidsanställda skolbibliotekarier. Då har man räknat på vad det kostar att anställa en person med alla avgifter. ”Det räcker inte långt på våra skolor.”.

Det finns 42 kommunala grundskolor i kommunen, på dessa finns endast två utbildade bibliotekarier men det finns också lärare som har 50% ansvar för skolbiblioteken. Det är väldigt varierande hur stor del lärartjänst dom olika skolorna har avsatt för att ansvara för skolbiblioteket, och även medieutbudet skiljer sig mycket åt.

Det finns bara ett integrerat bibliotek, i Skultuna som är en ”kommundelstjänst” – en kommundel med egen ledning. Där fungerar det jättebra eftersom det är en liten kommundel med egen direktör och alla andra funktioner som krävs i en kommun. Folkbiblioteket ligger i anslutning till skolan och dom som jobbar där har jobbat på samma ställe i 20–25 år, en bibliotekarie och en assistent på heltidstjänster. Cecilia tror inte det finns avtal som reglerar samarbetet i Skultuna, det fungerar på grund av personligt engagemang. Folkbibliotek och skolbibliotek har öppet på olika tider.

Skolbiblioteken ska jobba mot elevernas målpuppfyllnad och det pedagogiska, även om det finns delar i uppdraget som är samma. Det senaste året har ledningarna för folk- och skolbibliotek haft workshops om teman att samarbeta kring, till exempel mot fritids. Folkbiblioteket är tydligt med att dom inte är skolbibliotek, vi ska komplettera varandra.

Det kan vara svårt i större kommuner, som Gävle och Västerås, att ha fungerande integrerade bibliotek, menar Cecilia. Skolbibliotekarien behöver vara anställd av rektor, för att komma in i kollegiet, kunna jobba pedagogiskt och förstå hur skolan fungerar.⁸⁰

Cecilia är ensam skolbibliotekssamordnare i Västerås, men har kollegor som jobbar som läs-, språk- och skrivutvecklare, digitaliseringsutvecklare, förskoleklassutvecklare osv som

⁸⁰ Cecilia Välijeesiö, utvecklare, Forskning och skolutveckling, Västerås stad. Intervju 20240422

går att samarbeta med kring till exempel utbildningar. Västerås samarbetar inte med friskolorna i skolbiblioteksfrågan, däremot kan i år även friskolorna söka ur den pott som skolorna får i inköpsstöd från Kulturrådet. Samordnaren kan även stötta vid rekryteringar och fungerar som kontaktperson i frågan både mot rektorer, politiker, verksamhetsledning och andra aktörer som vill ha information om skolbibliotek. Samordnaren jobbar även med nätverk för skolbibliotekarierna och mycket med handledning för utbildade skolbibliotekarier, rektorer och lärare. Det är handledningen som tar mest tid, det ingår mycket. Samordnaren var även projektledare vid upphandling av bibliotekssystem.

Sedan några år tillbaka har skolbibliotek och folkbibliotek samma system, men åtskilda, vilket är det bästa utifrån GDPR. Då man har samma system i hela regionen är det är färre som kommer åt elevuppgifterna om skolorna i kommunen har åtskilt system.

Det är svårt att motverka att skolbiblioteksverksamhet blir personberoende, men bra med tydliga riktlinjer för skolbibliotek som anger vilka arbetsuppgifter som ska ingå i jobbet och vad som förväntas av en utbildad bibliotekarie. Det finns i Västerås skolbiblioteksplan. Man avvaktar att uppdatera planen tills konkreta besked finns från regeringen kring eventuell förändring i skollagen. Planen ska förenklas så mycket som möjligt, idag är det massvis med "fina ord". Det ska vara tydligt vad ett skolbibliotek ska arbeta med, alla ska kunna läsa planen som ska vara övergripande och gemensam för alla skolbibliotek i kommunen. Det är sen upp till varje skola vilka aktiviteter man vill arbeta med knuta till planen.

Engagemanget från rektorerna är väldigt varierande. Någon har nyss anställt skolbibliotekarie och har tagit hjälp av samordnaren vid rekryteringen, andra arbetar inte alls med skolbiblioteket. Dels kan det bero på okunskap, dels beror det på att det kostar pengar. "Jag upplever att många rektorer tror att man har mer bemanning än vad man faktiskt har, ofta ser det bättre ut på pappret". Den lärare som har två timmar i veckan att lägga på skolbiblioteket kan ofta inte göra ens det, för det är så mycket annat som pockar på. Det kan också finnas otydligheter beroende på hur skolbibliotekarietjänsten och medieinköp ligger i budgeten. I samband med att skolorna nu söker ur potten för inköpsstöd från Kulturrådet, har det till exempel visat sig att flera skolor inte har någon avsatt "mediebudget" som Kulturrådet efterfrågar. Så kommunerna, och ekonomerna, behöver ofta börja se över vad som ingår i budgeten. I statistiken pratar man om "lärverktyg" där allt möjligt ingår inklusive skolbibliotek, vilket gör det svårt.⁸¹

⁸¹ Cecilia Välijeesiö, utvecklare, Forskning och skolutveckling, Västerås stad. Intervju 20240422

Vad behövs?

Framgångsfaktorer

Enligt forskningen finns vissa framgångsfaktorer för att skolbiblioteket ska kunna bidra till exempelvis elevernas språkutveckling, läsförmåga och informationskompetens.

Dessa förutsättningar är särskilt viktiga:

- Tillgång till skolbibliotekarie (bemanning)
- Samverkan mellan skolbibliotekarie och lärare
- Skolbiblioteket har legitimitet i skolan och stöd från skolledningen
- Det finns relevanta digitala och fysiska resurser
- Lokalen är ändamålsenlig utifrån olika elevgruppers behov.⁸²

Utmaningar och behov

Utmaningar och behov enligt statens utredning *Skolbibliotek för bildning och utbildning*, gällande dels samverkan genom integrerade bibliotek och del samverkan mellan folkbibliotek, skolbibliotek och regional biblioteksverksamhet:

- *Bristande samverkan och samarbete mellan folkbibliotek, skolor och skolbibliotek.* I vissa fall fungerar det väl, i andra fall så bristfälligt att elevernas bildning och utbildning påverkas negativt. Svårt för skolbiblioteksverksamheten att bli integrerad i skolans pedagogiska verksamhet, ibland inkluderas skolbiblioteksverksamheten inte alls i systematiskt kvalitetsarbete. Risk att samarbete med folkbibliotek ibland snarast fungerar som ett slags alibi för rektor eller skolhuvudman.
 - *Otydliga förväntningar när skolbiblioteksverksamheten organiseras i samverkan med folkbibliotek.* Förväntningarna är ofta inte uttryckligen formulerade, vilket kan leda till konflikter mellan verksamheterna. Osäkerhet och olika bilder av vad verksamheten ska syfta till kan leda till att biblioteket inte uppfyller sin potential som pedagogisk resurs för eleverna, men även påverkar personal, rektorer, bibliotekarierna och allmänheten negativt. Stora utmaningar finns när det gäller resursfördelningen.

⁸² [Skolbiblioteket som pedagogisk resurs \(skolinspektionen.se\)](https://www.skolinspektionen.se/2018/04/18/skolbiblioteket-som-pedagogisk-resurs/) 2018

- *Otydligt mandat för rektor när skolbiblioteksverksamhet organiseras i samverkan med folkbibliotek.* Otydlighet gällande ansvar för skolbiblioteksverksamheten när bibliotekschef är ansvarig chef för skolbibliotekarien. Det påverkar rektors möjlighet att ta ansvar för verksamhet och utveckling. När rektor inte har personalansvar för skolbibliotekarien innebär det extra utmaningar att åstadkomma ett gott samarbete med lärarna. Bibliotekets roll i skolan riskerar prioriteras ner, och hamna utanför det systematiska kvalitetsarbetet.
- *Tecken på minskande samarbete mellan folkbibliotek och skolor.* Ofta saknas samarbete, och när samarbete förekommer är det ofta personbundet och sällan systematiskt. Bristande resurser gör det svårt att prioritera samarbete, men det kan också bero på att skolbiblioteken professionaliserats, vilket gör att skolan kan uppleva mindre behov av folkbibliotekets verksamhet.
- *Bristande likvärdighet när det gäller regionalt stöd.* Det är stora skillnader mellan regionerna när det gäller om och hur skolbiblioteken inkluderas i regionala insatser, gällande både kompetensutveckling, nätverk och medieförsörjning. Skolbibliotekarierna saknar dessutom ofta bibliotekariekollegor. Det vara värdefullt med en regional eller kommunal samordning för att kunna bredda beståndet och när det gäller mångspråkslitteratur kan samordning vara särskilt kostnadseffektivt.
- *Brist på strukturella förutsättningar för samverkan.* Ofta saknas samordnare för skolbiblioteken – det finns ingen naturlig kontaktlänk. Det gör det bland annat svårt för den regionala biblioteksverksamheten att nå fram till skolcheferna.

Övriga utmaningar och behov enligt statens utredning *Skolbibliotek för bildning och utbildning*:

- *Otydlighet i skollagen*, som lämnar öppet för tolkningar kring skolbibliotek. Detta i sin tur ger bristande likvärdighet. Behov av definition.
- *Behov av läsfrämjande insatser.* Gäller inte minst skolbibliotekens arbete med läsfrämjande insatser för elever som hör till grupper som prioriteras i bibliotekslagen.
- *Behov av arbete med medie- och informationskunnighet.* Innefattar till exempel att stärka elevernas förmåga till källkritik. Skolbibliotekens arbete med

elevernas digitala kompetens behöver tydliggöras. Brister hänger ofta ihop med brist på bemanning eller avsaknad av samarbete mellan lärare och bibliotekarie.

- *Brister när det gäller bemanning.* Stora brister och variation finns, vilket innebär att elever inte får likvärdig utbildning. Vissa rektorer betraktar skolbiblioteket snarare som lokal än som pedagogisk verksamhet. Låg bemanning påverkar även lokalens utformning och mediebeståndet. Särskilda utmaningar finns på skolor med få elever och i landsbygder.
- *Brist på analoga och digitala resurser.* Stora skillnader finns mellan olika skolbiblioteks förutsättningar, vilket innebär att elever inte får likvärdig tillgång. Skillnader kan bero på olika budget men också på bristande samordning och struktur, dels mellan bibliotekarie och skola, dels på huvudmannanivå. Ofta finns brist på medier för elever med annat modersmål.
- *Bristande samarbete och legitimitet.* Det finns brister när det gäller samarbete mellan skolbibliotekarie och lärare, till exempel avsaknad av struktur för samarbete och dåliga kunskaper om varandras uppdrag och kompetens. Brister när det gäller hur rektor och huvudman skapar förutsättningar för samarbete och ger legitimitet att integrera biblioteket i undervisningen – tid avsätts sällan hos rektor, inga uttalade förväntningar, låg kännedom och kunskap hos rektorerna om skolbibliotekets verksamhet. Bristande engagemang hos rektor och/eller huvudman.
- *Bristande ekonomiska förutsättningar.* Ekonomin avgör vilken kvalitet det är möjligt att bedriva skolbiblioteket genom att ekonomin påverkar lokaler, inköp och bemanning. Besparingar hos kommunerna kan påverka skolbiblioteken, vilket i förlängningen inte ger likvärdig tillgång för eleverna. Skolbibliotek har idag svagt skydd i skolans författningar, vilket leder till risk för nedskärningar.⁸³

Under kartläggningen av dagsläget i Gävle framkom dessa behov och utmaningar, varav flera känns igen från den statliga utredningen:

- Otydliga gränsdragningar och otydligt avtal mellan LG och UG. Avtalet speglar heller inte dagens verkliga fördelning av ansvar och åtaganden.
- Utvecklingsplan för informationssökningskompetens (bilaga till ramavtalet) är inaktuell.

⁸³ [Skolbibliotek för bildning och utbildning, SOU 2021:3 \(regeringen.se\)](#)

- Det finns brister i dialog, samordning och samsyn mellan LG och UG.
- Dåliga kunskaper om varandras uppdrag skola vs. bibliotek.
- Delvis olika uppdrag för folkbibliotek och skolbibliotek (gäller särskilt då kraven på skolbiblioteken stärks och syftet definieras).
- Samordnande funktion för skolbiblioteksfrågor saknas – det finns ingen "motpart" för folkbiblioteket att samarbeta med.
- Brist på ekonomiska resurser, besparingar i kommunen. Överföring av medel från UG till LG räcker enligt LG:s beräkning inte till de tjänster som levereras.
- Risk att resurser och kostnader som ska vara UG:s ansvar enligt skollagen skjuts över på LG.
- Kommunala skolor nyttjar folkbibliotek som skolbibliotek utan överföring av resurser.
- Ökande lokalkostnader. Lokalfrågan är knuten till stora kostnader för både LG och UG.
- Vissa friskolor nyttjar kommunala bibliotek utan överföring av resurser, även om medel som inkluderar skolbibliotek (lärverktyg) överförs till friskolorna.
- Integrerade skolbibliotek medför risk att folkbiblioteksverksamheten kommer i skymundan.
- Det är ojämlika villkor för eleverna när det gäller tillgång till skolbibliotek, tillgång till bemanning med utbildad bibliotekarie, tillgång till medier och graden av integration i undervisningen, vilket i förlängningen ger en icke likvärdig och icke kompensatorisk skola.
- Elevernas perspektiv, delaktighet och inflytande riskerar glömmas bort.
- Utmaningar att möta behov vid skolor med stor andel elever med annat modersmål.
- Skolbiblioteksverksamheten blir beroende av personligt engagemang hos bibliotekarie, lärare och/eller rektor.
- Svårigheter att rekrytera, brist på kompetens och risk för att förvaltningarna konkurrerar om samma personal (kanske framför allt i framtiden vid förväntat ökat krav på bemanning).
- Dåligt anpassade lokaler för att fungera som både skolbibliotek och folkbibliotek.
- Frågan om skolbibliotek bortprioriteras ofta av rektorerna (det kan vara av flera anledningar).

- Risk att statistik över skolbiblioteken saknas.
- Risk att skollagen ändå inte blir tillräckligt tydlig kring bemanningsgrad eller kompetenskrav för bemanning efter den kommande lagändringen.
- Risk att tillkommande statliga medel inte räcker särskilt långt, och/eller att medel inte villkoras/styrs tillräckligt (ingår i det generella bidraget).
- För LG tillkommer risk att UG använder medel endast till skolbibliotek i egen regi, ej till de integrerade biblioteken.

Möjligheter

- Tydligare definition i skollagen om skolbibliotek och bemanning.
- Statliga medel tillkommer från och med 2025–2026 och framåt – ökade resurser.
- Tillfälle för omtag och tydligare gemensamt vägval LG/UG, alternativt dela upp biblioteksverksamheten eller hitta andra former för samarbete.
- Möjlighet att förtydliga skriftlig överenskommelse och eventuellt ta fram lokala överenskommelser kring delning av resurser som lokaler och utbildad personal, mediebestånd och system. Möjlighet att ha ny öppen dialog om förväntningar.
- Tillkommande medel kan ge möjlighet till samordnande funktion som kan ha överblick i skolbiblioteksfrågan och även vara en väg in för regionen. Medför ökad möjlighet till samverkan i nätverk och kring kompetensutveckling.
- Tillkommande medel kan ge möjlighet till ökad bemanning med utbildade bibliotekarier (att det ska vara en möjlighet för LG förutsätter att UG satsar även på de integrerade biblioteken).
- Det finns engagerade rektorer, pedagoger och bibliotekarier att ta vara på som draghjälp och det finns fungerande samarbeten att ha som goda exempel.
- Fortsatt samverkan inom etablerade former samt förbättrad kommunikation mellan sektorerna kring programverksamhet inriktad mot läslust, kultur och folkbildning (fördel för UG men också för LG som får naturlig ingång till skolorna). Detta finns bland annat i form av aktiviteter inom Kulturtrappan.

Viktiga datum

13 jun 2024

Lagrådsremiss Stärkta skolbibliotek med förslag till ändringar i skollagen och bibliotekslagen.

25 juli 2024

Proposition Stärkta skolbibliotek (Proposition 2023/24:164).

?

Riksdagsbeslut om lagförändringar.

2025

216 miljoner kronor till Stärkta skolbibliotek.

1 jul 2025

Lagändringarna föreslås träda i kraft.

15 dec 2025

Skolverket ska redovisa uppdraget gällande biblioteksstatistiken till regeringen.

2026-framåt

433 miljoner kronor till Stärkta skolbibliotek.

15 dec 2026

Skolverket ska presentera nationell lägesbeskrivning avseende skolbibliotek.

17 dec 2027

Skolverket ska presentera ytterligare en nationell lägesbeskrivning avseende skolbibliotek.

Källor

Länkar eller hänvisningar direkt till källorna ligger i varje fotnot.

Intervjuer med personer med erfarenhet av skolbiblioteksverksamhet.

Mailkontakt med Skolverket.